

ВІДГУК

офіційного опонента Кайдалової Лідії Григорівни
на дисертацію Дудікової Лариси Володимирівни «Теоретичні та
методичні основи формування професійно-етичної компетентності
майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти», представлену на
здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Підготовка майбутніх лікарів нової генерації у сфері охорони здоров'я відповідно світовим та європейським освітнім і медичним стандартам набуває особливого значення за умов інтеграції вітчизняної вищої медичної освіти у міжнародне освітнє середовище. Тому не викликає сумніву актуальність дисертаційного дослідження Дудікової Лариси Володимирівни.

Авторка дослідження переконливо доводить, що система медичної освіти та професійна підготовка майбутніх лікарів у медичних навчальних закладах має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, необхідності дотримання моральних та етичних норм у професійній діяльності, морально-етичних принципів ставлення до живої людини й її тіла, морально-етичних принципів спілкування з хворими, урахування їхніх національних і релігійних особливостей при виконанні ними професійних функцій.

Глибокий аналіз наукової літератури дозволив здобувачці чітко визначити категоріальний апарат дослідження, коректно сформулювати мету та завдання, предмет та об'єкт дослідження.

До незаперечливих здобутків дисертантки слід віднести виділені недостатньо вивчені проблеми, з-поміж яких досить своєчасним і нагальним є дослідження, присвячене теоретичним та методичним основам формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти.

9	Вх. № 138
11	01 20 19 р.
ВІДПІЛ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
НАДІСЛА Ім. Б. Хмельницького	

У першому розділі *«Теоретичні основи формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти»* здобувачкою висвітлено характеристику ключових понять дослідження, простежено розвиток морально-етичних поглядів на лікарську діяльність в ретроспективі, подано актуальні проблеми професійної етики в сучасній медицині, розкрито розвиток наукових уявлень про професійно-етичну компетентність майбутніх лікарів у сучасних наукових дослідженнях.

На підставі аналізу досліджень авторкою встановлено, що в наш час у становленні професійної етики помітний перехід від абстрактного ідеалу представника певної професії до комплексного інтегративного утворення – етичної або професійно-етичної компетентності, основою якої є гуманне ставлення до людей, їх психологічна підтримка, відповідальність за якість надання медичної допомоги, доброчесність, співчуття тощо.

Другий розділ *«Історико-педагогічні та компаративістські аспекти формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів»* присвячено розкриттю важливості професійної етики та професійно-етичної компетентності у змісті медичної освіти кінця ХХ – початку ХХІ століття в Україні, висвітленню сучасних тенденцій підготовки до професійної діяльності лікарів у країнах із розвинутою економікою в аспекті формування професійно-етичної компетентності; схарактеризовано морально-етичний контекст професійної діяльності лікарів у зонах збройних конфліктів і громадських заворушень, що є поширеним явищем у сучасному світі.

У результаті дослідження авторкою з'ясовано, що становлення і розвиток уявлень про професійну етику лікаря та його професійно-етичну компетентність у змісті медичної освіти пов'язані із загальними історичними тенденціями освітньої сфери.

У третьому розділі *«Організаційно-методичні основи діагностики професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти»* розкрито сутність, схарактеризовано структуру і зміст професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів; подано критерії,

показники та рівні її сформованості; висвітлено результати діагностики стану сформованості ПЕК майбутніх лікарів у МЗВО України.

Заслугове на схвалення розроблені дослідницею критерії: діагностики сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів: *пізнавальний* (слугує для діагностики когнітивного компонента професійно-етичної компетентності), *результативний* (для оцінювання діяльнісно-операційного компонента), *поведінковий* (відповідає професійно-особистісному компоненту), *афективний* (стосується емоційно-мотиваційному компоненту) і *ціннісний* (для діагностики ціннісно-орієнтаційного компонента).

У **четвертому розділі** *«Концептуальні і технологічні засади формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти»* здобувачкою обгрунтовано концепцію формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти, схарактеризовано технологію й обгрунтовано педагогічні умови формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти.

Особливого схвалення заслугове *структурно-функціональна модель*, яка є наочним і схематичним відтворенням цього процесу. Основними взаємозалежними компонентами структурно-функціональної моделі є цільовий, концептуальний, змістовно-процесуальний та діагностично-коригувальний блоки.

Виваженість, ретельність та творчий підхід здобувачки виявився при виокремленні концептуальні основ формування професійно-етичної компетентності, що охоплюють методологічний, теоретичний і методико-технологічний концепти.

Представлений авторський варіант технології формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів є сукупністю педагогічних умов, заходів, практик і засобів, необхідних для досягнення мети формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі,

та враховує особливості професійної підготовки студентів у медичних закладах вищої освіти. Запропонована у дослідженні технологія, побудована на основі концептуальних положень методологічного і теоретичного концептів провідної ідеї дослідження, відображає модель освітнього та управлінського процесів у МЗВО, інтегрує їх зміст, форми і засоби та передбачає системну послідовність заходів методико-технологічного характеру з урахуванням специфіки розвитку і становлення студентів як майбутніх лікарів на різних курсах навчання. Технологія передбачає вплив на всі компоненти педагогічного процесу (цільовий, змістовий, діяльнісний, результативний та ресурсний) впродовж трьох етапів – початкового, пізнавально-пошукового та визначального.

У п'ятому розділі *«Організація та результати дослідно-експериментального дослідження»* дослідницею висвітлено методику, етапи, організацію педагогічного експерименту, проаналізовано результати експериментальної роботи й представлено методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам медичних закладів вищої освіти щодо формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів.

За структурою дисертаційна робота є послідовною, чіткою, логічною і виваженою; містить вступ, 5 розділів, висновки до кожного, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

Достовірність результатів експериментального дослідження підтверджується показниками, перевіреними за допомогою методів математичної статистики.

Дисертаційна робота оформлена згідно з вимогами ДАК України.

Додатки, таблиці та рисунки увиразнюють уявлення про цілісне дослідження.

Висновки і результати дослідження, викладені в роботі, впроваджено в освітній процес Харківського національного медичного університету, Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України), Вінницького національного медичного

університету імені М. І. Пирогова і Буковинського державного медичного університету.

Не викликає заперечень *наукова новизна дослідження*, що полягає в тому, що вперше обґрунтовано концепцію формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти, яку становлять методологічний, теоретичний і методико-технологічний концепти; розроблено технологію формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти (сукупність послідовних педагогічних умов, змісту, форм, методів, прийомів і засобів, що забезпечують підготовку студентів у медичних закладах вищої освіти до професійної діяльності з високим рівнем сформованості професійно-етичних знань, умінь, навичок, професійних ціннісних орієнтацій, мотивів і особистісних якостей і передбачають вплив на всі компоненти педагогічного процесу впродовж трьох етапів – початкового, пізнавально-пошукового та визначального – з урахуванням особливостей професійної підготовки студентів у МЗВО, стадій послідовних змін у мисленні студентів під час навчання, специфіки особистісного розвитку студентів і становлення їх як майбутніх лікарів на різних курсах навчання); обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують функціонування технології формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти; розроблено структурно-функціональну модель формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти, компонентами якої є цільовий, концептуальний, змістовно-процесуальний та діагностично-коригувальний блоки; удосконалено сутність поняття «професійно-етична компетентність майбутнього лікаря» (цілісне індивідуально-психологічне інтегративне багаторівневе утворення, яке є результатом здобуття неперервної освіти у галузі знань «Охорона здоров'я» та об'єднує теоретичні знання з професійної етики, професійно-етичні цінності, морально-особистісні якості та практичні вміння лікаря у сфері професійної діяльності, забезпечує вибір ним свідомої

етичної поведінки відповідно до професійно-етичних норм, а також здатність до самореалізації, потребу в професійно-етичному самовдосконаленні впродовж життя), його структуру і зміст (сукупність когнітивного, діяльнісно-операційного, професійно-особистісного, емоційно-мотиваційного і ціннісно-орієнтаційного компонентів), а також критерії завдяки використанню показників, що дозволяють діагностувати сформованість професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів під час навчання.

Безперечне **практичне значення одержаних результатів** полягає в тому, що підготовлено навчально-методичні матеріали для викладання навчальних дисциплін «Історія медицини», «Соціологія та медична соціологія», «Медицина надзвичайних ситуацій», «Етичні проблеми в медицині», «Основи етики та біобезпеки», «Соціальна медицина та організація охорони здоров'я», «Екстрена та невідкладна медична допомога», «Загальна практика (сімейна медицина)», «Психіатрія з основами психотерапії» з урахуванням особливостей професійно-етичної діяльності лікаря й етичних вимог до нього; розроблено навчальний посібник «Етичні та біоетичні основи в клінічній медицині (англійською мовою)» для викладання навчальних дисциплін «Основи етики та біобезпеки», «Етичні проблеми в медицині», «Загальна практика (сімейна медицина)» з викладенням етичних вимог до спілкування лікаря та специфіки комунікацій у сфері медицини; розроблено матеріали тематичного семінару «Професійно-етична компетентність майбутніх лікарів та актуальні питання її формування» для підготовки викладачів до формування професійно-етичної компетентності й спеціального факультативного курсу для майбутніх лікарів «Професійно-етична компетентність і її значення для професійного життя лікаря» з метою поглибленого опанування етичних норм професійної діяльності. Розроблено методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам медичних закладів вищої освіти щодо формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів.

До незаперечливих здобутків дисертантки слід віднести *основні результати дослідження* за темою дисертації, які опубліковано у 56 наукових працях, із них 1 монографія, 17 наукових статей – у фахових виданнях України в галузі педагогіки, 8 статей (1 – у співавторстві) – у періодичних виданнях, які включені до наукометричних баз даних або видаються в іноземних державах, 24 публікації (3 – у співавторстві) – у матеріалах наукових конференцій, 6 праць додатково відображають наукові результати. Аналіз змісту автореферату та дисертації доводить ідентичність їх структури, логіки викладання матеріалу, відповідність основних положень та висновків за розділами та підсумковим висновкам

Разом з тим, відзначаючи високий кваліфікаційний рівень виконаного дослідження, відзначимо низку дискусійних питань, які потребують пояснень і уточнень, зокрема:

1. На нашу думку, у розділі 1. *«Теоретичні основи формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти»* у п.1.4, посилаючись на результати аналізу навчальних планів вищих медичних шкіл Європи та США, доцільно було б конкретизувати які навчальні заклади, з яких країн Європи було проаналізовано, що мають спільне та відмінне у формуванні професійно-етичної компетентності, які навчальні дисципліни з етики у професійній підготовці майбутніх лікарів. У представленому аналізі навчальних планів України, Польщі та Німеччині (п.2.1.) доцільно було б вказати загальний обсяг кредитів за всіма циклами підготовки спеціальності «Лікувальна справа» (табл.2.1.).

2. Розділ 2. *«Історико-педагогічні та компаративістські аспекти формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів»* в дещо переобтяжений матеріалом щодо історико-педагогічних та компаративістських аспектів формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів.

3. Дискусійним, на наш погляд, є представлення спочатку у п. 4.1 технології та педагогічних умов формування професійно-етичної

компетентності майбутніх лікарів, а потім подальше їх обґрунтування у п. 4.2 та 4.3.

4. На нашу думку, у дослідженні при обґрунтуванні концепції формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти та виокремленні основних підходів (п. 4.1.) варто було приділити більше уваги *інтеграційному підходу* у викладанні професійно орієнтованих та соціально-гуманітарних дисциплін, конкретизувати його значущість у формуванні професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів та у експериментальному дослідженні.

5. Нам видається, що на зображенні структурно-логічної моделі в авторефераті та в тексті дисертаційної роботи (рис.1) представлена графічно таким чином технологія формування професійно-етичної компетентності в методико-технологічному концепті не повністю відображає взаємозв'язок, логічність і послідовність всі компонентів освітнього процесу від мети до кінцевого результату – сформованої професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів.

6. У дослідженні запропоновано авторську технологію формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів, яка є сукупністю педагогічних умов, впливів, заходів, практик, засобів ...та відображає модель освітнього та управлінського процесів у медичному навчальному закладі, об'єднує їх зміст, форми і засоби. Уважаємо, що не зовсім вдалим є використання в одній технології інших технологій навчання, а саме: одна з педагогічних умов на визначальному етапі формування професійно-етичної компетентності має таке формулювання «застосовування в освітньому процесі технологій навчання, спрямованих на задоволення індивідуальних освітніх потреб студентів, їх саморозвиток і самовдосконалення», серед яких технологія індивідуалізованого навчання, технологія навчання в співробітництві та ін.

7. На нашу думку, під час проведення педагогічного експерименту на формувальному та контрольному етапах при перевірці результативності

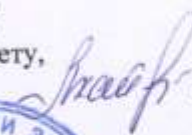
розробленої концепції та технології доцільно було приділити увагу впливу педагогічних умов, обґрунтованих у п.4.2., на сформованість професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти.

Висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, не знижують її наукової й практичної цінності. Відзначені недоліки тільки підкреслюють можливості її подальшого вдосконалення і розвитку в майбутніх наукових пошуках дисертанта.

Підсумовуючи вище зазначене, констатуємо: дисертація «**Теоретичні та методичні основи формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти**» є актуальною, інноваційною, самостійною науковою працею, яка за своїм змістом, рівнем новизни й практичним значенням одержаних результатів відповідає пп. 9, 10, 12-14 Постанови Кабінету Міністрів України «Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» від 24.07.2013 р. за № 567 (зі змінами), а її автор **Дудікова Лариса Володимирівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійного навчання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології
Національного фармацевтичного університету,
м. Харків

 Л.Г. Кайдалова

Підпис Л.Г. Кайдалової засвідчую
начальник відділу кадрів
Національного фармацевтичного університету

 З.Ф. Подстрелова

